

limo Domino nostro Benedicto XIV. De Sacrificio Missæ sectione 1. §. 8. proditum esse in Lege veteri Moysen tabernaculum consecrallè: *Unxit & sanctificavit cum omnibus vasibus suis altare, & similia, ut est in Exodi cap. 40. & Numeror. cap. 7. quod quidem Consecrationis nostrorum Templorum figura quædam fuit, si Petavio habenda fides sit de Eccl. Hierarch. lib. 3. cap. 5. Salomon etiam Solomonem Templi dedicationem celebravit: Dedicavit domum Dei Rex, & universus populus. Paralipom. 2. Mactavitque 22000. boum, & 26000. aritum. Judas Machabæus, postquam fœdis superstitionibus pollutum Templum expiavit, & altare lapideum posuit, Encænna celebravit, seu, quod idem est, festum dedicationis, teste Isidoro, qui lib. 1. de Eccles. cap. 35. scribit: *Eneçnia festivitas erat de-**

dicati Templi. Eam vero festivitatem constat Judæos celebrasse etiam Jesu Christi tempore, qui eam præsentia sua illustravit Joannis 10. Hæc vero sacrarum Scripturarum loca non modo evincunt à Judæis ad Christianos Templi Consecrationem mansisse, sed etiam luculenter ostendunt, quanta injuria, quamque temere Calvinus sacrum ejusmodi Ritus irriserit Instit. lib. 3. cap. 20. facile enim ea diluitur ratio, cui potissimum ille innititur, parietes nimirum res esse inanimes, quæ ut gratiæ, ita & Consecrationis recipiendæ aptæ non sunt; nam Ecclesia materialis ideo consecratur, ut sanctificatio illa repræsentetur, quam Ecclesia formalis seu cœtus Fidelium per Passionem Christi consecutus est, ut docet D. Thomas 3. par. q. 83. art. 3. ad 2.

TITULUS XLI.

De Celebratione Missarum, & Sacramento Eucharistiæ, & divinis Officiis.

1. **E**A præsentis tituli, seu argumenti in eo propositi est dignitas ac latitudo, ut si pro merito absolvi deberet, alterum à præsentis volumen efficeret. Plurima enim sunt, eaque sane maxima, quæ occasione Sacrosancti Missæ Sacrificii notanda occurrunt; ut ejus nomen, institutio, varietas Ecclesiarum liturgiæ, cæremoniæ, ordinis, ac formulæ in Sacrificio cum solemnî, tum privato adhibetæ, nec non diversæ Catechumenorum ac Pœnitentium classes, eorumque ac Fidelium in Ecclesia stationes, ac dimissiones; locus, tempus, quo celebretur; item ea, quæ ad ejus præparationem ac apparatus pertinent, videlicet, Tempia, Orationaria, Altaria, eorumque ornatus; materia item Sacrificii, singulariter quæ azyma Latinorum, & fer-

mentum Græcorum concernunt. Sacra demum indumenta Sacerdotum & Ministrorum, supellex sacra, vasa & instrumenta ad Sacrificium spectantia, Ministri ipsi, eorum officia, singulorum Ordines, Cantus Ecclesiasticus. Singulæ denique Missæ partes, Ritus, eorum causæ, institutiones, incrementa, mutationes, videlicet, à proxima Sacerdotis ad celebrandum præparatione ipsiusque accessu ad altare, usque ad ejusdem ab eodem recessu.

2. Profunditatem turbulentissimi hujus maris ingressus est, difficillimumque ac intricatissimum argumentum adversus Miscoliturgos seu Novatores nostrorum Sæculorum feliciter ac omnibus numeris absolvit eminentissimus S. R. E. Cardinalis Bona Tituli S. Bernardi ad Thermas

mas Diocletiani primus Presbyter è Sacratissima Cisterciensi Familia Congregationis S. Bernardi olim Monachus Pedemontanus An. 1674. vita sanctissime functus; rerum liturgicarum libris duobus, omnium Eruditorum calculis comprobatis, quos nuper doctissimis commentariis illustravit D. Robertus Sala Taurinensis, ejusdem Ordinis & Congregationis S. Bernardi Abbas dignissimus.

3. In hoc opere ea lux ex recondita vetustatis irrefragabilibus monumentis affunditur tremendo huic Mysterio, omnibusque ad id pertinentibus, quæ ejus sanctitatem atque à Christo institutionem in plenam meridiem ponit, atque Augustanam Confessionem, cujus caput quodammodo fuit è medio tollere caput nostræ illibatæ Religionis, Sacrificium nempe, sine quo nulla unquam in Orbe terrarum Religio exstitit, ejusque affectus mirum in modum confundit; qui certe Sæculo XV. quo pietas cum literis in Orbe Catholico tantopere labefactata jacebat, negotium non leve Orthodoxis, à quibus tum se se fide ac moribus præsentem reformationem separabant, facessere, dum novitatis, humanæque intentionis tum alia, tum præsens vel maxime caput arguerent, ac proinde nostris incumberet, rationem reddere villicationis Ecclesiæ Romanæ, quæ quidem ad mundum descripta jacebat in limpidissimis venerandæ antiquitatis monumentis, verum quæ recondita jacerent in Bibliothecis, ignorarentur tum à plurimis. At à mira divinæ providentiæ dispositione factum est, ut postrema etiam hac tempestate in Ecclesia exorta verificaretur sacri eloquii oraculum, quod nimirum oporteat esse hæreses, ut per eas Ecclesia purificetur, ac stabilietur; hinc enim factum est, ut Pastores, & Doctores Catholice Ecclesiæ per repentinus atque exitium imminantes tumultus heterodoxorum velut à gravi sopore excitati seriniam omnia excuterent, unde

arma contra impetum Novatorum parent; quæ res improbo Sæculorum labore, Deo auspice, eo tandem perducta est, ut singula nos inter ac illos controversa capta ad ipsas cunas Ecclesiæ inconcussis ordine videamus reducta, & quidem explosis mediæ ætatis fabulis, & apocryphis monumentis, auctoritatibus ad totum sanæ Criticæ rigorem exactis, quæ res ad eas fane angustias recentissimos quodam adversæ partis homines adegit, ut affirmare cogantur, Regnum superstitionis jam Sæculo secundo Ecclesiæ Christi dominatum fuisse, ut supra Tit. 28. & 31. vidimus, & ex dicendis in apicem poneretur.

4. Cum autem varia ex iis capitibus, quæ Eminentissimus Cardinalis Bona ad plenam de Missæ Sacrificio intelligentiam in preclaro suo opere complexus est, in decurso præsentis operis vel ad longum, vel strictim jam absolverimus, utpote qui de sacris Ordinibus, Altaris Ministris late egimus Libro 1. de Ecclesiis, Oratoriis, Altaribus hoc libro; de Catechumenis, Pœnitentium classibus acturi simus infra Libro V. ad residua solum commentationes historicas in præsentem Titulum accommodabimus; id præcipue curaturi, ut invictis testimoniis Dominis Protestantibus demonstremus, Sacrosanctæ Missæ Sacrificium, quod eorum prætensi reformatores temere nimis exploserunt, & à Christo esse institutum, & omnibus retro Sæculis in Ecclesia tam Græca quam Latina frequentatum. Quod vero Eucharistiam attinet, quemadmodum lib. 1. tit. 1. §. 6. iisdem demonstravimus, Ecclesiam seu Patres vel Doctores Ecclesiæ omnium retro Sæculorum realem Christi in Eucharistia præsentiam, extra sumpcionem, seu per transubstantiationem credidisse; ita eandem Ecclesiam nunquam censuisse communionem sub utraque specie esse juris divini infra libro V. in apicem ponemus.

§. I.

De ipso Missæ Sacrificio ejusque institutione ac frequentatione in Ecclesia.

PER Missæ Sacrificium intelligimus offerri Deo verum & proprium Sacrificium non tantum laudis, & gratiarum actionis, aut nudam commemorationem Sacrificii in Cruce peracti, sed vere propitiatorium; hoc est, quod nequaquam soli tantum prodest fumentis, sed pro vivis & defunctis, pro peccatis, pœnis, satisfactionibus, & aliis necessitatibus offerri debet.

Ita contra Novatores definiuit Synodus Tridentina Sess. 22. De Sacrificio Missæ cap. 9. Can. 1. & 3. quorum 1. sic habet: *Si quis dixerit in Missa non offerri Deo verum & proprium Sacrificium, aut quod offerri non sit aliud, quam nobis Christum ad manducandum dari, anathema sit.* Secundi verba fere retulimus. His vero Canonibus accurate secernitur idea, quam habet ac semper habuit Catholica Ecclesia de Missæ Sacrificio, ab ea, quam postremis his temporibus sibi de eo finxerunt heterodoxi, qui per sacram actionem, qua conficitur aut in eorum sensu preparatur Eucharistia, nudam communicationem fractionis panis intelligunt, & ad summum Sacrificium aliquod metaphoricum laudis & gratiarum actionis, quia nempe & ipsi in præparatione suæ Eucharistia per ministrum suos laudes & gratiarum actiones adhibent, ac demum nudam commemorationem Sacrificii in Cruce peracti. Nequaquam vero Sacrificium proprie dictum, seu actum Religionis, quo per destructionem hostiæ fiat protestatio supremi in Deo domini super omnes creaturas, nostræque totalis dependentiæ in esse, vivere, & conservari ab ipso; simulque non tantum participantibus de ipso, seu communicantibus,

vi communionis, sed etiam toti Ecclesiæ, ejusque individuis offerentibus, vel presentibus, aut pro quibus applicatur tam vivis, quam defunctis, gratiæ variæ remissioneque impetrentur, quemadmodum fiebat per Sacrificia veteris Legis; id quod tenet Catholica Ecclesia.

6. Sacrificium ita sumpsum Christus ipse Sacerdos secundum ordinem Melchisedech in ultima Cœna instituit.

Id referunt Mattheus, Marcus, & Lucas, dum, ajunt Christum post Consecrationem panis ac vini, eorundemque distributionem Discipulis factam dixisse: *Hoc facite in mei commemorationem.* Quo loco Salvatorem verum Sacrificium sub specie panis ac vini instituisse, præfiguratum in illo, quod olim obtulit Melchisedech, constans est ac perpetua omnium antiquorum Patrum sententia; ex quorum testimonio sensus Ecclesiæ, & ex hujus sensu sensum Sacræ Scripturæ potius desumendum, quam ex interpretatione contraria novissimorum hominum, nescio de quo Spiritu privato gloriantium, supra lib. 1. Tit. 1. §. 6. demonstratum fuit. Et ut unum vel alterum in medium adferamus, S. Cyprianus, qui Sæculo III. floruit ep. 63. ad Cæciliam inquit: *In Sacerdote Melchisedech SACRIFICII Dominici Sacramentum præfiguratum videmus; — quod autem Melchisedech typum Christi portaret, declarat in psalmis Spiritus S. — nam qui magis Sacerdos Dei Summi, quam Dominus noster Jesus Christus, qui Sacrificium Deo obtulit, & obtulit hoc idem, quod Melchisedech obtulerat, id est, panem & vinum, suum scilicet Corpus & Sanguinem.* Cypriano suffragatur S. Augustinus lib. 16. de Civit. Dei cap. 22. ubi ait, in oblatione Melchisedech primum apparuisse Sacrificium, quod nunc à Christianis offertur toto orbe terrarum. Implerique illud, quod longe post factum per Prophetam dicitur ad Christum, *Tu es Sacerdos in æternum, &c.* Item lib.

18. de Civitate Dei cap. 35. ubi post relata Malachiæ verba c. 1. v. 11. *Ab ortu enim solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda, quibus Sacrificium nostrum incuruntum manifeste prædicitur, pergit: Sacrificium per Sacerdotium Christi secundum ordinem Melchisedech, cum in omni loco à solis ortu usque ad occasum Deo jam videamus offerri; Sacrificium autem Judæorum, quibus dictum est, non est mihi voluntas in vobis, nec accipiam de manibus vestris munus, cessasse, negare non possunt.* Similia repetit lib. 19. cap. 23. & Orat. contra Judæos cap. 9. præcipue autem lib. 4. de Trinit. cap. 14. *Quid tam ingratis, inquit, offerri & suscipi possit, quam caro Sacrificii nostri Corpus effecta Sacerdotis nostri? Sed Ecclesiam ab Apostolorum temporibus sensisse, Christum in ultima Cœna verum Sacrificium instituisse, ex ejus interrupta praxi, de qua testes habemus omni exceptione majores omnium Sæculorum Patres & utriusque Ecclesiæ Doctores, jam perdiscendum.*

7. Idem ergo Missæ Sacrificium à Christo Domino in ultima Cœna institutum, ab Apostolis post ejus in Cælos ascensionem frequentatum fuit.

Propositionem adtrinuimus I. ex actis Apostolorum cap. 2. ubi S. Lucas ait: *Erant perseverantes in communicatione fractionis panis; & infra ex cap. 20. Una sabbatorum cum convenissent ad frangendum panem. 2. ex S. Paulo 1. ad Corinthios c. 11. Convenientibus vobis in unum, jam non est dominicam Cœnam manducare; — ego enim accepi à Domino, quod & tradidi vobis, quoniam Dominus Jesus in qua nocte tradebatur, accepit panem, & gratias agens fregit ac dixit, Accipite & manducate: Hoc est Corpus meum, quod pro vobis tradetur: hoc facite in meam commemorationem. Similiter & Calicem, postquam*

Cenavit dicens: *Hic Calix novum Testamentum est in meo Sanguine, hoc facite, quotiescumque bibetis, in meam commemorationem.* Quomodo intelligendi sunt textus allati, Domini Protestantés? de vestra Cœna, an de nostro Sacrificio? edicite: de nostra, inquit, Cœna; sed si ea de nostro Sacrificio à suis cunctis ad nostra tempora universalis visibilis intellexit Ecclesia, vestrae opinionis aut ejus sententio potius adherere debere prætere potestis? at ita illa constanter sentit, & de Sæculo VI. usque ad præsentem vestram reformationem, quæ Sæculo XVI. contigit, eisdem non dubitatis; quid vero si testes vobis adducamus pro prioribus Sæculis, quibus sanctiores & doctiores in Christianismi vere ipsi non nostis? numquid illis in re tanta, unde vestra dependet salus, creditis? & Ecclesiæ universalis interpretationem, quam praxi sua verbis Christi sive Pauli relatis constanter in favorem veri Sacrificii adhibuit, tandem præferitis miseræ nescio cui Ecclesiæ invisibili, & in angulis abjectæ, quam necessitate coacti finxistis, aut reformatorum vestrorum prætenso spiritui privato? Et ecce eos adducimus.

8. Viri Apostolice fide Apostolorum Discipuli, horumque Auditores per priora II. Sæcula unanimes testantur, Ecclesiam cum ipsis natam, & propagatam censuisse Christum in ultima Cœna verum Corporis & Sanguinis sui instituisse Sacrificium.

Primo loco veniunt S. Andrea discipuli, Achazæ Presbyteri in ep. quam de Martyrio S. Andreae conscripserunt. *Ego omni die, inquit, sacrifico Omnipotenti Deo non taurorum carnes, nec hircorum sanguinem, sed immaculatam Agnum in altari. At non fuit genuina isthæc acta! Desperate causæ sanè ultimam refugium, à nostris dudum inventis argumentis explosam (Lib. 1. Tit. 1. N. 231.).* Succedit S. Ignatius Aposto-

lorum discipulus, Sacrificium offerendi sæpe commemorans, præsertim in ea, quam ad Smyrneneses genuinam scripsit, epistola, ex qua hæc verba Seculo IV. recitat Theodoretus in impatibili dialogo III. *Eucharistias, & oblationes non admittunt* (hæretici sui temporis) quod non consuevantur Eucharistiam esse carnem Salvatoris nostri Jesu-Christi. Eundem excipit S. Irenæus Polycarpi Sæculo II. discipulus lib. 4. cap. 32. Dominus suis Discipulis dans consilium primitias Deo offerre ex suis creaturis, non quasi indigenti, sed ut ipsi nec infructuosi, nec ingrati sint, eum, qui ex creatura panis est, accipit, & gratias egit, dicens: Hoc est corpus meum; & Calicem similiter, qui est ex ea creatura, quæ est secundum nos, suum Sanguinem confessus est, & novi Testamenti novam docuit oblationem, quam Ecclesia ab Apostolis accipiens in universo mundo offert Deo. Quid vult sibi nova ista novi Testamenti oblatio per totum mundum facta Deo in tesseram grati animi pro perceptis à Deo beneficiis oblata? eœnane illa est Protelantium laudibus, ac gratiarum actionibus, seu metaphorico illo Sacrificio laudis, & gratiarum actionis comitata; an verum ac essentialis Sacrificium Catholicæ Ecclesiæ, in quo ipsa hostia in grati animi tesseram Deo offertur? Posterius de universa Ecclesia testatur Irenæus, & quidem tamquam rem ab Apostolis acceptam. Hinc non mirum, quod bonus ille Levita Laurentius ad ejusdem Sæculi II. initium apud Ambrosium lib. 1. off. cap. 41. persuasissimum habebat, in Ecclesia verum offerri per consecrationem Corporis & Sanguinis Christi Sacrificium, cum ad Xistum suum dicebat: Quo Sacerdos S. sine Diacono properas? numquam Sacrificium sine ministro offerre consueveras; ab Apostolis enim seductus ista dicebat simplex ille Levita, ac pro re supersticiolissima in craticula se allari passus est. Sed & S. Ju-

stinus Martyr, qui circa ejusdem Sæculi II. medium vixit, Apostolico veneno videtur aflatus fuisse, dum Apologia II. pro Christianis sic divinæ Liturgiæ seriem describit: Nos preces & supplicationes fundimus, ut digni idoneique simus, qui, veritate agnita, per opera etiam ipsa boni, atque officiosi rerum administratores, & datorum nobis mandatorum custodes inveniamur, atque ut salute salvemur sempiterni; finitis vero precibus, mutuis nos invicem osculis salutamus. Deinde ei, qui fratribus præest, offertur panis, & poculum aquæ & vini; quibus ille acceptis, laudem & gloriam rerum universalium Patri per nomen Filii & Spiritus S. offert, & Eucharistiam sive gratiarum actionem pro eo, quod nos donis suis bifere dignatus sit, proluxe exequitur. Atque ubi ille preces, & gratiarum actiones absolvit, populus, qui adest, omnis fausta approbatione acclamans, dicens, Amen. Amen autem voce hebræa fiat significat. Præsidens vero, postquam gratiarum actionem perfecit, & populus universus precatione læta eam comprobavit, qui apud nos vocantur Diaconi, atque Ministri, distribuunt unicuique, &c. Longam Missam seu prolixam vides cœremoniam hoc loco, cordate Lector, in qua Eucharistiæ Sacramentum conficiebatur, ac populo præsentis aureis illis temporibus distribuatur. At ne putes Calvinisticam Cœenam à Justino delineari: ejus mentem pro re nostra colligas velim ex dialogo ejusdem contra Tryphonem, ubi ita habet in editione Colonienſe de An. 1686. col. 259. in fine: Sane quidem simile quoque oblatio, O viri (ad Tryphonem ejusque sodales in stadio ambulacrorum Xisti cum ipso confidentes loquuntur) dicebam pro eis, qui à lepra purgabantur, ut offerretur tradita, figura fuit panis Eucharistiæ: quem in recordationem passionis, quam pro his sustulit hominibus, quorum animi ab omni purgantur pravitate, Jesus Christus Dominus

minus noster facere præcepit: ut gratias ageremus Deo, cum pro eo, quod mundum cum universis, quas complectitur, rebus, hominis gratia creavit; tum ob id etiam, quod ab omni, in qua sumus, malitia nos liberarit, ac principatus, potestatesque perfecta occiderit occisione, per eum, qui de consilio & voluntate ejus factus est patibilis. Proinde de Sacrificiis à vobis tum oblatis Deus, sicuti supra dixi, per Malachiam unum ex duodecim ait: Non est voluntas mea in vobis, dicit Dominus, & sacrificia vestra non suscipiam de manibus vestris: propterea quod ab ortu solis ad occasum usque nomen meum glorificatum est in gentibus, & in omni loco incensum offertur nomini meo, & victima pura: quoniam magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus: vos autem profanatis illud. De nostris vero gentium, quæ in omni loco offeruntur, Sacrificiis, hoc est, pane Eucharistiæ, & poculo similiter Eucharistiæ, jam tum locutus prædixit, nos quidem glorificare nomen ejus (nimirum Sacrificiis nostris in pane & poculo), vos autem profanare (nimirum Sacrificiis vestris per Sacrificium Christianorum abolitis.) Quod autem vocabulis panis vini & aquæ, seu aqua mixti in utroque loco realem Corporis & Sanguinis Christi in Eucharistia præsentiam non excluderet Justinus, ut miris artificis extorquere volunt Albertinus, Claudius, Laroquanus, & alii Calviniani Pseudo-Mistæ, jam probatum est lib. 1. Tit. 1. cap. un. §. 6. N. 233. 259. & 260. Et aliunde jam adeo vapularant post Arnaldum à Natali Alex. & Nicolao le Nourri homines isti in perniciem suam & aliorum ingeniosi, ut nihil reponendum ipsis superest. Cæterum meride ipsa clarius est, Justinum censuisse in consecratione Eucharistiæ verum offerri Sacrificium, cum illud & Sacrificium disertis verbis edisserat, & in locum Sacrificiorum Judaicorum successisse Judæis adfirmet, &

in tesseram grati erga Deum animi pro acceptis beneficiis offerri dicat. Justino autem optime perspectam fuisse Apostolicam doctrinam vel ipsi heterodoxi affirmant, & inter alios Hieronymus Zanchius operum vol. 3. & Dallæus de usu Patrum pag. 255. Habemus ergo irrefragabiles testes de Missæ Sacrificio in Asia, Africa, Europa, in Orbe Christiano primis duobus Sæculis. Ut S. Dionysium præteream, qui cap. 3. Eccl. Hierarchiæ, postquam magnificis verbis salutaris hostiæ oblationem & Sacrificii excellentiam extulit: Pontifex, inquit, de Sacrificio dignitatem suam superante se purgat, ad Christum prius exclamando: tu dixisti, hoc facite in meam commemorationem; eo quod dicta opera eidem Apostolorum Discipulo etiam à quibusdam ex nostris abjudicentur.

9. Ecclesiæ Sæculo III. quam doctrinam ab Apostolis eorumque Discipulis de incremento Missæ Sacrificio accipit, eandem imperturbata praxi continuavit.

Propositionem testibus adstruo. Imprimis Cyprianus ep. 63. ad Cœciliam quosdam reprehendit, qui in Calice Dominico sanctificando, & plebi ministrando non hoc faciunt, quod Jesus Christus Dominus & Deus noster Sacrificii hujus Author & Doctor fecit & docuit. Et Optatus Milevitanus Sæculi IV. medio l. 1. meminit Ecclesiæ & Altaris, in quo Cyprianus, Lucianus, & alii Sancti Episcopi celebraverant. Et lib. 6. contra Parmenianum: Quid vos offendistis, etiam vos ipsi, ut illa Altaria frangeretis, in quibus ante nos per longa temporum spatia sancte, ut arbitrabamini, obtulistis. In Donatistas invehitur. Quin pro mortuis Sacrificia in Ecclesia Sæculo III. offerri solita habemus ex eodem S. Patre supra Tit. XXVIII. Accedit Tertullianus de oratione cap. 15. Nonne, inquit, solemnior erit statio tua, si & ad Aram Dei steteris? accepto Corpore Domini & reservato utrumque salvum est, & partici-

participatio Sacrificii & executio Officii. Ara Dei nulla profecto est sine Sacrificio, neque participatio Sacrificii, si Sacrificium non erit. Habeinus ergo Missæ Sacrificium Seculo III.

10. Seculo IV. & V. sicut Ecclesia abundavit Doctoribus, ita & abundamus testibus de continuato in ea ininterrupte Missæ Sacrificio.

Actum ageremus, si omnia Concilia, Pontifices, Patres in medium adferre vellemus, quæ de inconcussa hac veritate testimonium perhibent, nullus enim ex omnibus est, qui id non testetur. Ut tamen paucos seligamus, S. Ambrosius in precatione ante Missam: *Ego Domine*, inquit, *memor venerandæ passionis tuæ, accedo ad Altare tuum, licet peccator, ut offeram tibi Sacrificium, quod tu instituisti, & offerri præcepisti in tui commemorationem pro salute nostra.* S. Chrysostomus Homilia 60. *Verum & tu Laice, cum Sacerdotem videris offerentem, ne ut Sacerdotem esse putes hoc facientem, sed Christi manum invisibiliter extensam.* Eusebius lib. 1. *demonstrationis Evangelicæ* c. 10. postquam multa disserit de Sacrificio à Christo instituto, tandem concludit: *Nos sacrificare, memoriam celebrantes magni illius Sacrificii, secundum mysteria, quæ ab ipso tradita sunt.* Opatrus Milevitanus l. mox cit. multas observat cæremonias quoad eisdem Eucharistiæ celebrationem, quam Sacrificii nomine insignit, idque Sacrificium pro tota Ecclesia tempore suo super Altare ligneo, quod ad majorem reverentiam lintheo ornatum, & cooperum erat, celebratum fuisse testatur: *Cum altaria*, inquit lib. 3. *solemni Sacrificio aptarem.* Et in fine agens de Missa in Africa celebrari solita: *Ritu solito solemniter consuetudo perspecta est, cum viderent divinis Sacrificiis nec mutatum quidquam, nec additum, nec ablatum.* Demique S. Augustinus lib. 83. quæstionum quæst. 61. *Sacerdos noster in æter-*

num secundum ordinem Melchisedech se ipsum obtulit holocaustum pro peccatis nostris, & ejus Sacrificii similitudinem celebrandum in suæ passionis memoriam commendavit, ut illud, quod Melchisedech obtulit Deo, jam per totum orbem terrarum in Christi Ecclesia videamus offerri. Merito autem huic loco subnectit Cardinalis, Bona possem hic longum SS. Patrum catalogum texere, asserentium Sacrificium nostrum à Christo ad Apostolos, ab istis ad nos profluxisse: sed nolo in re clara & indubitata nimia prolixitate gravare Lectorem.

11. Hæc fides de incruento Missæ Sacrificio à Christo instituto in eo sensu, quo illud accipit Tridentinum supra N. 5. relatum, inconcussa permanit per reliqua Christianæ æræ, usque ad nos, tempora Christianæ æræ, usque ad nos, tempora non solum in Ecclesia Latina, verum etiam in Græca, atque in aliis Orientis Sectis, veterano Schismate, hæresibusque ab Ecclesia Romana dudum avulsis.

Propositionem hanc quantum ad Ecclesiam Latine testimoniis adstruere, esset ligna in Sylvam vehere. Quod autem eam quantum ad reliquas in apertum ponere possimus, Dominis Protestantibus in acceptis referre debemus; dum enim eorum præteriti Reformatores horumque Discipuli Augustinam Confessionem in linguam Græcam traditam Constantinopolim mitterent, spe freti, Græcos in suas partes pertracturos, id elogii à Patriarcha Jeremia tandem retulerunt, quod nempe inprimis circa pressum punctum corruerint sensum Scripturæ, sintque homines incorrigibiles, qui renuntiando constanti traditione Ecclesiæ etiam renuntiaverint, seu valvas ocluserint lumini, cujus beneficio à suis erroribus revocari possent. Dux Synodi hæc super re habitæ Patriarchæ consentiunt; & quidem Leucosiensis alte fatetur, quod in Ecclesia Jesu Christi existat Sacrificium incruentum, vere propitiatorium pro pec-

§. II.

De variis nominibus hujus incruenti Sacrificii.

12. **H**Oc incruentum Sacrificium à Christo institutum variis per varia Ecclesiæ Sæcula nominibus insignitum legitur, tam in Ecclesia Latina, quam Græca.

Ea ex Cardinalis Bona libris supra laudatis huc compendiose transcribemus. Primo igitur à Latinis vocatum est *Colecta*, quia colligebatur populus, ut Sacrificio interesset. Tertullianus in fine libri de fuga in persecutione: *Sed quomodo colligemus? quomodo Dominica solemniter celebrabimus? postremo si interdiu coligere non potes, habes noctem.* II. *Dominicum*, ut ex mox relato loco Tertulliani perspicuum fit; & S. Cyprianus ep. 63. ad Cæcilium: *Numquid agunt Dominicum post Canam celebrare debemus, ut sic mysticum Calicem frequentandis Dominicis offeramus?* III. *Agenda*, ut constat ex Concilio Carthaginensi vulgo II. An. 390. Can. 9. ubi dicitur: *Numidius Episcopus Masylianus dixit: In quibusdam locis sunt Presbyteri, qui aut ignorantes simpliciter, aut dissimulantes audacter, & inconsulto Episcopo complurimis in domiciliis agunt Agenda.* IV. *Communio*, ut habet S. Joannes Damas Apostata Luthero magistrum de abroganda Missa agere debuerit, ut ipse testatur in suorum operum editionibus Wirtembergensi, Jenensi, Alrenbourgenfi, &c. vix enim credibile est, suam propriam audaciam, esto longe maximam, eundem ad hunc excessum, ut Religioem abque ejus essentia, sive Sacrificio institueret, perducturam fuisse. Sed sequantur per nos licet Domini Protestantes doctrinam à malo demone traditam: nos ininterrupte doctrinæ, praxique universalis Ecclesiæ interim adharebimus.

Tertull. de cultu feminarum cap. 11. ubi

ubi multas congerit ipsius Tertulliani & aliorum Patrum auctoritates. Pergit Cardinalis Bona: Possent & alia nomina afferre, quæ Missam apud Latinos significant, qualia sunt *Hostia*, *Fractio panis*, *Mysterium*, *Latria*, *Pignus*, *Sanctum*, *Mensa*, *Pretium*, *Bonum*, *Gratia*, & similia: sed de his legi possunt Joseph Vicecomes lib. 1. de ritibus Missæ, &c.

Quantum ad Ecclesiam Græcam, ab ejus Patribus vocatur I. *Liturgia*, sive ministerium publicum, & quidem ab ipsis Ecclesiæ cunabulis. Actuum enim 13. vox illa *Ministrantibus illis Domino*, græce est, *Liturgunt*; quod quidem Ministerium nihil aliud fuisse creditur, quam Sacrificium, atque ideo textum illum sic vertit Erasmus: *Cum illi Domino sacrificarent*. Hinc translatum Liturgiæ nomen ad ipsum contextum & ordinem Sacrificii, cum dicimus Liturgiam Jacobi, Basilii, Chrysostomi, &c. II. *Mystagogia*, quæ idem est, ac secreta actio, divina participatio, introductio ad Mysteria, apud Dionysium c. 1. Hierarchiæ Eccl. & Nazianzenum Orat. 17. ad cives suos. III. *Synaxis*, seu collatio, ut eam frequenter scribit Dionysius L. cit. quamvis alii Patres hac voce uti soleant pro quacumque Fidelium Congregatione, sive ad orationem, sive ad psalmodiam, sive ad audiendum verbum Dei, ut constat ex Cassiano lib. 2. cap. 10. & Collat. 2. cap. ult. IV. Ab eodem Dionysio ibidem etiam vocatur *Telete*. Est autem *Telete* Lexicographis initiatio, consecratio, perfectio. Vera autem notio, ad quam respexit Dionysius, cum hoc nomen Sacrificio tribuit, est perfectio & consummatio; quia in illo Christus offertur totius perfectionis, &c. V. *Anaphora*, elevatio, sursum elatio, id quod optime expressit Anastasius Sinaita Oratione de Synaxi: *State*, inquit, *obsecro*, cum reverentia, *state cum timore*, remenda illa elevationis hora. Quo enim affectu, & quo animo quisque illo tem-

pore assistit, sic & ad Dominum sursum fertur. *Anaphora* enim dicitur, quia sursum ad Deum fertur. VI. *Prospora*, quæ vox latine oblationem significat, de qua supra actum est. Loca Sanctorum Patrum, à quibus Prospora pro Sacrificio accipitur, multa congerit Riccardus Comment. ad Orationem 6. Procli pag. 242. VII. *Oeconomia*, quo nomine Epiphanius pro Sacrificio utitur hæresi 75. Idemque est apud illum facere œconomiam, ac Sacrificium offerre; quamvis alii Patres nomen œconomiz usurpant ad exprimentum Incarnationis Mysterium. Alia à Græcis divinæ Liturgiæ tributa nomina (qualia sunt *Hierurgia*, *Eulogia*, *Agathon*, *Mysterion*, *Latria*, *Dipnon*, *Telejon*, & similia; quæ latine sunt actio sacra, benedictio, bonum, mysterium, cultus, cœna, perfectio) supra citati Auctores Vicecomes, Dortes, & Raynaudus suppeditant, concludit Eminentissimus Cardinalis Bona.

13. Inter varia hæc nomina, quibus Veteres incruentum Ecclesiæ Catholice Sacrificium insigniverunt, antiquissimum & usitatissimum apud Latinos est nomen Missæ.

Putat Baronius ad An. 34. N. 59. natam hanc vocem simul cum Ecclesia, & à primis ejus post Christum Fundatoribus Petro & Paulo ex hebraicis fontibus Romanis traditam, qua etiam usum fuisse ait Jacobum fratrem Domini in sua Liturgia; sed utrumque tanti Viri fundamentum refellitur à Cardinali Bona. Negat enim imprimis, & vere negat, Missam esse nomen hebraicum; quiddam autem sit de Liturgia S. Jacobi, quod alio loco examinandum relinquunt, eidem nomen Missæ adscribi non posse affirmat, cum græce scripserit, sed Latino Interprete; nec usquam Græcos Scriptores nisi post multa sæcula ea voce usos fuisse, & quidem non pro liturgia, sed pro matutinis & vespertinis precibus; ut habet in priori suo MSS. idem Eminen-

ten-

mentissimus Scriptor, teste Sala ad hunc §. N. 1. Idem Cardinalis eodem loco etiam refellit Vice-Comitem, & alios, qui nomen Missæ ex Epistolis Romanorum Pontificum primi & secundi sæculi adstruere nituntur, quod hæc Epistolæ sint supposititiæ, id quod nos etiam asseruimus lib. 1. Tit. 2. cap. 4. §. 5. Et ejus antiquitatem probat ex genuina S. Pii I. ad Iustum Episcopum Viennensem epist. Anno, ut Baronio visum est, circiter 166. scripta, in cujus initio sic loquitur Pontifex: *Soror nostra Euprepia, sicut bene recordaris, titulum domus sue pauperibus assignavit, ubi nunc commorantes Missas agimus*. Item ex Epistola Cornelii ad Lupicinum ejusdem Viennensis Ecclesiæ Episcopum, in qua ait, non licuisse tunc Christianis, neque in Cryptis notioribus publicè Missas agere propter acerrimam persecutionem. Scripta autem est hæc Epistola circa An. 254. Item ex S. Ambrosio, qui sæculo IV. floruit, atque ep. 13. ad Marcellinam Sororem scribit: *Ego mansi in munere, Missam facere cepi*. Et pro sæculo V. ex S. Augustino sermone 91. de temp. ubi dicitur: *In lectione, quæ nobis ad Missas legenda est*. Et sermone 237. item de tempore: *Ecce post sermonem fit Missa Catechumenis, manebunt Fideles*. Hi porro Patres eo nomine usi sunt tanquam consueto, & dudum Fidelibus usitato, ut patet; & hic usus post Augustini tempora adeo communis factus est, ut superfluum sit sequentium sæculorum testes proferre.

14. Nomen nihilominus Missæ prioribus sæculis non solum ad exprimentum incruentum Ecclesiæ Sacrificium, sed etiam ad alia significanda usurpatum est.

Et primo quidem ex communi ac primigenia sua significatione pro *missione*, seu dimissione à quolibet Ecclesiastico officio acceptum est, ut in Concil. Carth. IV. Can. 84. *Episcopus nullum prohibeat usque ad Missam Catechumenorum, id est,*

ad dimissionem Catechumenorum ex sacra Liturgia. II. *Pro lectionibus & precibus, quæ ab initio Liturgiæ usque ad dimissionem Catechumenorum explentur* quæ acceptance Concil. Valentini c. 1. sancivit, ut *Sacrofancta Evangelia in Missa Catechumenorum post Apostolum legerentur*. III. *Pro illa parte Liturgiæ, quæ est ab offertorio usque ad finem, & dicitur Missa Fidelium*. Quid sensu Missæ nomine utitur Cæsius Arelatensis Hom. 12. his verbis: *Si diligenter attenderitis, cognoscetis, quia non tunc sunt Missæ, quando divinæ lectiones in Ecclesia recitantur, sed quando munera offeruntur, & Corpus vel Sanguis Domini consecratur*. IV. *Pro Collectis, sive orationibus, quæ in Missa Sacrificio legi solent, ut habet Concilium Milevitanum II. c. 12. Placuit, ut preces vel orationes, seu Missæ, quæ probatæ fuerint in Concilio, ab omnibus celebrentur*. V. *Pro Lectionibus in Choro, Psalmorum decantationibus interponi solitis, ex eo, quod tum Palmarum decantatio dimitteretur; & hoc sensu intelligendus est S. Aurelianus Arelatensis Episcopus in sua Regula Monasterii à se constructi, in qua ait: Sexta feria post nocturnos duæ Missæ fiant in estate, in hyeme tres*. Et S. Cæsius in sua Regula cap. 21. dicens: *Omni Dominico sex Missas facite, prima Missa semper surrectio legatur; perfectis Missis dicite Matutinos*. Itemque in sua Regula Tradidit, ubi ait: *Duos nocturnos faciunt, & tres Missas: quæ evidentissime lectiones sunt, non collectæ, ut putat Menardus*. VI. *Pro Divino Officio, ut in Concilio Agathensi cap. 30. ubi statuitur, quod in conclusione Matutinarum, vel Vespertinarum Missarum post hymnos capitella de psalmis dicantur*. Et Cassianus: *Quare post Missam nocturnam, id est, post nocturnum Officium, dormire non oportet*. VII. Quia Missa actio præcipua est, quæ in die festo peragitur; adeo nomen Missæ pro ipsa festivitate à mediæ ætatis

Ee

Scrip-

Scriptoribus passim usurpatur, apud quos Missa S. Martini, vel S. Joannis idem est ac Festum Sancti Martini, vel Sancti Joannis. Videatur Sanctus Ivo Carnotensis in Decreto pag. 15. c. 190. Concilium Pilsense sub Nicolao I. cap. 3. *Communi placito constitutum, ut usque ad Missam S. Remigii, id est, Kalendas Octobris sparium habeant.* VIII. Denique sumitur Missa pro tota divini Sacrificii celebratione, quatenus utramque comprehendit Catechumenorum & Fidelium: quæ acceptio adeo inter omnes communis est, ut recentiores vix aliam agnoscant hujus nominis significationem. Porro apud antiquos Missæ & Missarum Solemnia plurali numero sæpius, quam singulari legitibus occurrunt: vel quia duplex erat Missa Catechumenorum & Fidelium: vel quia Missæ nomine omnia divina officia, omnemque Sacramentorum administrationem intelligebant, ut ex dictis manifestum est. Unde errandi occasionem accepisse magni nominis Theologum Jacobum Gretserum, notat Bona, qui solum nostri temporis usum attendens, quoties apud Cassianum & S. Benedictum Missæ nomen invenit, de Missæ Sacrificio intellexit: ex quo sequeretur plura in die, imo etiam post prandium Sacrificia olim à Monachis oblata: quia etiam post Vesperas, & post completorium S. Pater Benedictus sua illa phrasi utitur; *Missæ sint, & Missæ fiant.* Quo errore nihil esse absurdum ait Cardinalis. Qui lapsus nihilominus eminentem Gretseri doctrinam obscurare non debet, cum magnus etiam nonnumquam dormitet Homerus. Interim tamen satis indicat, quanti Theologis, Canonistisque interit studio historię Ecclesiasticæ ad Regulas sanæ Criticæ exacto indefessam operam locare.

15. Unde nomen Missæ originaliter derivetur? magna est Authorum dissentio; verior sententia est illa, quæ illud ait esse vocem latinam, à *mittendo* sive *dimittendo* dictam.

Prima pars ex eo patet, quod quidem illud exilitimè hebraicum ab hebræa voce *Misach*, quæ oblationem significat Deut. 16. v. 10. sed ut optime advertit Bellarminus lib. 1. de Missa cap. 1. si vox illa hebraica in usu Apostolis fuisset, eam certe retinissent etiam Græci & Syri, atque aliæ nationes, ut retinuerunt; alias similes, videlicet, *Amen, Alleluja, Sabaoth, Osanna, Satban, Sabbathum, Pascha.* Apud Græcos autem nulla est mentio hujus vocis. Genebrardus vero de Liturgia Apostolica cap. 3. aliam hujus nominis originem proponit ex græca voce *Myesi*, à verbo *Myeo*, quod est doceo, instituo, spiritualiter initio; unde Missæ nomen mutata terminatione in lingua Latina prodiverit. At hanc conjecturam Genebrardi Cardinalis Bona vocat levissimam, ac tanti Viri doctrina eruditioque indignam. Cum nomen Missæ non nisi apud Recentiores Græcos reperitur, qui post An. 1000. hanc vocem sicut & alias à Latinis acceperunt; & alio sensu usurpant, præsertim Scriptores Tæcici, qui ea passim utuntur pro precibus, quas in exercitu Milites Christiani mane, & vespere recitabant. Albaspinzus vero lib. 2. de Sacramento Euch. cap. 3. rejectis aliorum etymologis, singulari opinione velit Missam dici à nomine *Mels*, quod apud Gentis Septentrionales significat *Festum* sive *Congregationem*, inmixtis præcipue Capitularibus, & Conciliis Franciæ sub Carolo Magno, ejusque Prospatia habitis, & editis; è quibusdam tamen potius deducitur, Missæ nomen ad festum conventumque populi denotandum translatum fuisse, inquit Cardinalis Bona, manifesta ductus ratione, quam adfert infra cap. 2. §. 5. & nos supra N. 14. eam adduximus, quod nempe Seculi IX. & sequentium Scriptores festa Sanctorum, in quibus Germani Conventus, seu Nundinas celebrare tum solebant, & adhuc solent, Missæ nomine insigniverint. Unde

de de facto perdurant, die Michael Meefs, die Veits Meefs, die Martini Meefs, &c. Non enim verisimile videtur, pergit idem, quod à Gentibus Septentrionalibus Missæ nomen emanare potuerit; quia cum ferrius ad eas Evangelii prædicationibus venerit, illud potius ab illis acceperunt, à quibus fidei Mysteriis imbuti sunt. Credo igitur, venia Doctissimi ac in re canonica veratissimi Albaspinzæ, Missæ nomen in enarratis variis significationibus à Gallis & Germanis cum aliis nationibus usurpatum, ac tandem mediis Sculis pro significanda tota festivitate alicujus loci acceptum, & in hac significatione ad populos septentrionales cum ipsa fide inductum: vel tandem ab eis usurpatum, occasione potius Germanis dedisse, ut à festis diebus seu Missis nomen Meefs ad nundinas suas derivarent; cum in similibus solemnitatibus nundinas celebrare soleme habuerint, & adhuc habeant, quam quod ab eorundem nundinis vulgo Meessen vox illa in Sacramentum derivata fuerit.

Quare merito secundæ parti propositionis, quod nimirum Sacrificio incretuo Missæ nomen à *mittendo* sive *dimittendo* populo à peracto respectivo Sacrificio, eruditorem ex Catholicis fere natio subscribit, quos ad longum referet: iisque subscribit eruditissimus fortassis omnium, atque sæculi nostri deliciaum Benedictus Papa XIV. feliciter regnans in Commentario de Sacrificio Missæ à se edito typis Patavinis de An. 1752. §. 68. ubi & conspirantes in hanc etymologiam Protestantem adducit, atque rationem ejusdem reddit, inquit: *Quia vero in nostra Sacrificii Liturgia binæ dimissiones erant, quarum altera Diaconus Catechumenos & infideles post Evangelium, altera ceteros omnes, Missa peracta, dimittebat illis verbis, Ite, Missa est, quæ secunda dimissio etiamnum remanet, inde Sacrificio nostro Missæ nomen inditum; & post citatos hanc in sententiam Au-*

thores notat, Bossuetum in explicatione quarundam difficultatum de Missæ Sacrificio cap. 2. monere, vocem Missæ eandem esse ac *Missio* levi facta inflexione, quemadmodum *Remissa* pro *Remissio*, *oblata* pro *oblatio*, *Ascesa* pro *Ascensio* Veteres dixerunt. Addit, notasse etiam eundem Bossuetum, cum ad oblationem devenit, Catechumenos, Pœnitentes, Energumenes alta voce à Diacono, ac denique expleta Missa populum universum *dimitti* consuevisse: ac propterea Sacrificium non modo *Missam*, sed etiam *Missas* esse appellatum. Frequentissime in libris occurrit *Missas facere, Missarum solemnia*; nam in Sacrificio non una, sed binæ fiebant dimissiones. Id quod nos supra jam notavimus. Decantata ergo illa Diaconi vel etiam Sacerdotis vox, *Ite, Missa est*, idem significat, ac revertimur ad vestra negotia, missio, seu dimissio vobis à Sacrificio conceditur; vel si Catechumeni, &c. estis, imperatur.

§. III.

De Ritibus in Sacrificio Missæ adhibitis.

16. Incretum ac vere propitiatorium Sacrificium à Christo in ultima Cœna per consecrationem panis & vini institutum, atque per illa verba, *Hoc facite in meam commemorationem*, Apostolis, eorumque sequacibus frequentandum usque ad consummationem sæculi in Ecclesia à se fundata mandatum fuisse, ex hucusque dictis in apicem positum est. Nunc, quoniam nulla in rebus humanis datur solemnis functio sine certis ritibus, ceremoniisque; de ritibus in hoc sacrosancto Mysterio ab Ecclesia adhibitis recto ordine inquiremus.

17. Damus autem in antecessum Dominis Protestantibus, quod Christus Dominus, dum in ultima Cœna sacrificaret,

ret, nec eos ritus, quos Ecclesia Latina, neque eos, quos Graeca in eodem Sacrificio adhibet, exhibuerit. Ut eos nobis propitios exhibeamus in concedendo, quod neque eorum ritus, quos ipsi in suis censibus adhibent, praesurpassent: utpote qui nocte Eucharistiam instituit, eamque post epulas carnales Discipulis distribuit; atque exinde discant non scandalizari ex variis hoc Mysterium celebrandi ritibus in varias orthodoxas Ecclesias subinde investis, ac saepius immutatis. Manet enim inconcussa dogma, fidem in Ecclesia variari non posse, disciplinam mutationi esse obnoxiam. Nam & ipsi parvulos suos non amplius baptizant nobiscum per immersionem, sed per affusionem, cujus tamen contrarium legitur in primitiva Ecclesia; ut alia quamplurima praeteream. Fides ergo de necessitate Baptismi est eadem nunc, quae olim, modus baptizandi non item. Et eadem ratio reperitur in aliis disciplinæ capitibus, ac praesenti in primis.

18. Itaque Missæ institutio ita ad Christum referenda est, ut ipsum ejus Authorem agnoscamus quoad essentiam, quæ mutari non potest; cætera vero, quæ ad preces, & ritus, ac caeremonias pertinent, & quæ paraeclesiastica, & accessoria, ac parerga sunt, ab Apostolis, eorumque Successoribus constituta fateamur.

Huc enim pertinent Apostoli verba ad Corinthios: *Cætera cum venero disponam*, ut docet Augustinus hunc locum pertractans ep. 118. ad Januarium: *Unde, inquit, intelligi datur, quia multum erat, ut in epistola totum illum agendi ordinem insinuare, quem universa per Orbem servat Ecclesia, ab ipso ordinatum esse, quod nulla morum diversitate variatur. Sunt igitur quædam in omnibus Liturgiis, in quibus omnes Ecclesiæ conveniunt, utpote sine quibus Sacrificii ratio nullo modo subsisteret; cuiusmodi sunt panis, & vini præparatio,*

*oblatio, consecratio, consummatio, & ipsius Sacramenti communicare volentibus distributio, inquit Cardinalis Bona: cujus sensum circa ultima verba contra quosdam rigorosiores Criticos vindicat ejus Commentator Sala hic N. 3. Ecclesiæ autem omnes in his convenisse erui potest ex testimoniis variorum Patrum hoc lib. Tit. 30. de Decimis & Oblationibus, sicut & in præsentis §. 1. relatis, & adhuc referendis. Aliæ item præcipuæ partes sunt, quæ licet ad Sacrificii integritatem non spectent, in omnibus tamen omnium Gentium Liturgiis reperiuntur, Psalmorum scilicet modulatio, Lectio Sacræ Scripturæ, Ministrorum apparatus, thurificatio, Catechumenorum & aliorum profanorum exclusio, precatio pacis, preces diversæ, gratiarum actio, & si quæ alia sunt ejusdem generis. Modus autem & ritus, quibus hæc omnia peraguntur, verba, quibus preces concipiuntur, ordo caeremoniarum, & reliqua minoris momenti diversis Ecclesiis diversa, & peculiariter sunt: nec ita ab Apostolis & Apostolicis Viris instituta fuerunt, ut perpetua forent & immutabilia. Ideo in illis varietates apparent, & mutationes, quæ unitatem Ecclesiæ non scindunt, nec Fideles offendunt. Narrat enim Augustinus ep. 118. vel novæ edit. 54. sibi dubitanti de variis Ecclesiarum observationibus dixisse Ambrosium: *Ad quam forte Ecclesiam veneris, esse morem serva, si cuiquam non vis esse scandalum, nec quemquam tibi. Idem ep. 86. seu in nova edit. 36. In his rebus, de quibus nihil certi statuit divina Scriptura, mos populi Dei, vel instituta majorum pro lege tenenda sunt; de quibus, si disputare voluerimus, & ex aliorum consuetudine alios improbare, orietur interminata luctatio. Quæ sententia acutissimi Patris adeo vera est, ut, meo quidem iudicio, cum ratione, & sine præjudicio suarum Religionum à Dominis Protestantibus impugnari haud possit.**

19. Diversitatis horum rituum in tanta fidei unitate variæ successively causæ exstiterunt.

Eas enumerat Cardinalis Bona lib. 1. cap. 6. §. 2. videlicet, vel quia dispares diversarum Nationum mores & ingenia sunt, quæ diversos ritus & caeremonias, ut in rebus Politicis, ita etiam in Ecclesiasticis exigunt: vel quia, nullo existente de his Christi, vel Apostolorum præcepto, libera facultas Episcopis relicta est id sentiendi & decernendi, quod unicuique salva fide magis expediens visum fuit, teste Socrate lib. 5. c. 21. & 22. vel quia, sæviente in Christianos persecutione, coetus Episcoporum in unum cogi non potuit, in quo communibus suffragiis communis forma Sacrificii celebrandi ab omnibus custodienda stabiliretur. Divisis enim provinciis inter Apostolos ad Evangelii prædicationem, credibile est unumquemque illorum Gentibus, quas fide imbuerunt, modum quoque Liturgiæ tradidisse ad eorum mores & consuetudines, quibus ante susceptam fidem vivebant, accommodatum; atque hinc ritus aliquos Hebræorum in Ecclesia admissos testatur Hieronymus ep. 85. ad Evagrium. Quia vero dissimiles apud varias Nationes mores semper fuerunt, hinc orta rituum diversitas est. Eadem libertate alios item Antislites usos fuisse, qui in variis Regnis successu temporis Evangelium disseminarunt, Ecclesiasticæ historici Scriptores docent, & infra agendo de Liturgiis videbimus.

20. In inducendis variis his Sacrificii ritibus subinde peccatum est à variis Antislitibus ex variis capitibus.

Ea enumerat laudatus Cardinalis L. cit. §. 3. quarum primum fuit nimia libertas, quam sibi temere arrogarunt quilibet in hoc genere audendi minorum etiam gentium Episcopi, & ipsi quoque Monasteriorum Praefecti: adeo ut nonnulli, Apostolicis institutionibus neglectis, veterumque Patrum auctoritate

posthabita, multa profusè infusa, & ab Ecclesiastica gravitate aliena Ritualibus Libris inferuerint, quæ in antiquis codicibus hodie legitur ac detestatur. Ex hoc primo capite, quod levitatis notam meretur, alii illud nimio studio evitare conantes, stultorum more in contrarium inciderunt, ait Bona ibi, seu in pertinaciam, dum semel susceptis consuetudinibus, sive laudabiles ea essent, sive abusus pertinacius adherentes, reslitterunt Romanis Pontificibus remedia adferre volentibus. Alii denique nullum statuentes discrimen inter capita fidei & disciplinæ, ex varietate rituum, dogmatum quoque diversitatem existimantes, mutuis inter se odiis & concertationibus exarserunt, disruptoque vinculo pacis ac electionis, schismatici & erroribus patentissimum ostium apertum est. Cujus rei testis est Ecclesia Graeca.

21. Rituum horum abusus variæque nimis tollendæ per omnia Saecula sedulo incubuerunt Concilia, Romanique, ac alii Antislites.

Legimus enim jam Actuum 15. causam circa ritum Circumcisionis & alia Legis Moisaicæ præcepta, quæ Judæi Gentibus recens ad fidem converteris imponere volebant, Jerosolymis convocato Concilio definitam fuisse; & Tertullianus lib. de Sejuniis cap. 13. ait: *Aguntur certis in locis Concilia ex universis Ecclesiis, per quæ & altiora quæque in commune tractantur, & ipsa representatio totius nominis Christiani magna veneratione celebratur*; atque ex ipsa praxi Ecclesiæ constat, Concilia ob altiores seu graviores causas passim convocata fuisse, inter quas certe est illa rituum sacrorum, praesentium in Sacrificio Missæ, materia: unde in Concilio Epaonenfi An. 509. Can. 27. & in Gerundenfi An. 517. Can. 1. statutum est, ut idem Missæ ordo in universa Provincia servaretur, quem servabat Ecclesia Metropolitana. A. autem 563. Braccarense I. aut potius II. Can. 22. constituit,

stituit, ut eodem ordine Missæ ab omnibus celebrarentur, quem præfaturus ejus Ecclesiæ Archiepiscopus à Sede Apostolica suscepit; & ante hæc Concilia Innocentius I. in Ep. ad Decentium Episcopum Eugubinum acerbe invehitur in similes abusus, ostenditque primarias Ecclesias proprios ritus à Fundatoribus accepisse, quosdam vero ex successoribus per licentiam & potestatis abusum sæpe illos immutasse, & novitates introduxisse. Sed quis recentiat omnia Concilia Romanosque Pontifices, qui huic negotio, præsertim circa Missæ Sacrificium, insudarunt, donec ea uniformitas in ritibus ejusdem prodiret, quam nunc conspicimus, & suspicere tenemur? Perpendant hos aliquos numeros Domini Protestantium, & videant, quam Ecclesia Romana sit cordata & rationabilis, dum ritus in Ecclesiis particularibus laudabiles, etsi varios, commendat & fovet; abusus vero assidue tollere nititur; simulque expendant, an eorum præfati reformatores non fuerint fortassis ex eorum classe, qui capita fidei & disciplinæ confundentes, ex hujus posterioris variis abusibus apud Catholicos tum deprehensis, ansam arripuerunt à fidei unione cum suo sequaciumque suorum irreparabili damno temere se suosque separandi.

22. Quo ritu Apostoli Missæ Sacrificium celebraverint, inter Patres non convenit omnino.

Fideles, qui juxta actus Apostolorum perseverarunt in fractione panis, vel qui, juxta epistolam 1. ad Corinth. conveniebant in unum ad Dominicæ Cœnæ manducationem, de quibus egimus supra h. t. N. 7. non ipsos singillatim attulisse panes, ac vinum, eumque quemlibet sive marem, sive feminam Eucharistiam effecisse, ac absumpsisse, sed tam consecrationem, quam distributionem ab Apostolis, aliisque Ecclesiæ Ministris peractam fuisse, primumque per verum Sacrificium peractam fuisse §. 1. hujus Tituli invicte de-

monstratum est. Aliquem autem ritum, seu ceremoniam huic sacræ actioni adhibitam fuisse, ipsa ejus natura, atque à Christo facta institutio, sive Sacrificium in nostra Catholica, sive Cœnam sacram in Protestantium sententia illam fuisse asseramus, postulat. Hoc ergo supposito Patres de hac re inquirentes in duas abiecerunt sententias inter se discrepantes, teste Cardinali Bona lib. 1. cap. 5. §. 3. Nam Gregorius M. lib. 7. Ep. 63. morem Apostolorum fuisse scribit, sola oratione Dominica oblationis Hostiam consecrare, additis procul dubio verbis consecrationis: cui ad stipulatur Honorius in gemma animæ c. 86. Et clarius id ipsum expressit Walfridus Strabo c. 22. de rebus Eccl. E contrario Proculus Constantinopolitanus in libello de traditione divinæ Liturgiæ contendit Apostolos fuisse, longoque verborum ambitu Missam decantasse. Et S. Chrysostomus homil. 27. in 1. ad Corinthios affirmat: *Cum sacras illas Cœnas accipiebant Apostoli, quid tum faciebant? nonne in preces convertebantur & Hymnos? nonne in sanctas vigiliis? nonne in longam illam Doctrinam, & multæ Philosophiæ plenam? Quas discrepantes sententias ita conciliari putat Bona, si dixerimus, Apostolos utramque formulam & brevem, & prolixam diversis temporibus adhibuisse; brevem quidem cum temporis angustia, vel persequentium metu premebantur; prolixam vero cum per tempus, & occupationes liceret; adeoque ab initio brevissimum fuisse Liturgiæ ritum, postea vero crescentium Fidelium numero lectiones, preces cepisse Apostolos adiacere, quibus & Sacrificii dignitas clarius elucesceret, & major ipsi veneratio conciliaretur, pietasque Fidelium ac fervor magis accenderentur; exemplo nimirum veteris Testamenti, in quo plures à Deo ceremonias institutas sacræ literæ nos docent.*

De

§. IV.

De Liturgiis.

23. **C**um sicut Canones, legesque in utriusque Juris Codicibus, ita ritus peculiare Missarum tum Ecclesiæ Latine, tum Græcæ in Liturgiis, seu potius Codicibus liturgicis compilati exhibeantur; ut materiam de ritibus Missæ, §. præcedenti generaliter delineatam, particularius §. præfenti exhibeam, de variis variorum Sanctorum, Nationumque Liturgiis agere constitui; nemo autem jure à me prætendat, ut particulares ritus omnium Ecclesiarum hoc loco recenseam, eosque ad invicem combinem, &c. id enim esset contra scopum suscepti operis, utpote in quo non particulares Juris Canonici materias exhaustire, sed tantum notis historicis illustrare constitui. Velim autem, ut benevolus Lector in memoriam revocet ea, quæ supra N. 18. de ritibus Missæ substantialibus, integralibus, & accidentalibus adnotavimus, atque notet in prioribus Ecclesiis semper convenisse, in posterioribus non item. Et idem judicium ferendum de sanis utriusque Ecclesiæ Liturgiis.

24. Itaque ut supra N. 22. dictum est, Ecclesiæ ab Apostolis institutæ formam aliquam & ritum offerendi Sacrificium ab iisdem acceperunt, qui primis statim sæculis in aliquo codice ordine descriptus fuit, qualem codicem nos hodie vocamus Missale, sicut ordinem Missæ in eo descriptum Liturgiam.

Præter propositionis parti consentit vel ipse Ernestus Grabbe heterodoxus Scriptor c. 6. ubi eadem fere verba adhibet. Id ipsum firmat Hugo Grotius. Quorum testimonio, tanquam ab inimicis sumpto, evincitur illa.

Secundam partem contra le Brun, qui sentit usque ad sæculum V. Ecclesiæ per solam traditionem servatum fuisse Litur-

giæ ordinem, cum aliis fortiter suadet Commentator Eminentissimi Cardinalis Bona, Robertus Sala ad caput 8. §. 1. N. 1. & primo ex S. Justini Martyre, qui in Apologia 2. inter cætera sic ait: *Deinde ei, qui Fratribus præest, offertur panis, & poculum aquæ & vini, quibus ille acceptis, laudem & gloriam rerum universarum Patri per nomen Filii, & Spiritus S. offert, & Eucharistiam, sive gratiarum actionem* — prolixè exequitur; non est autem verosimile per solam traditionem, ac memoriter tantum absque ullo codice, in quo legerentur prolixæ illæ orationes, & preces, uno ordine, unoque ritu persolvi potuisse. 2. Ex Tertulliani loco à nobis N. 21. h. t. relato. 3. Ex S. Hieronymo, qui in catalogo Scriptor. Eccl. de S. Hilario Pictaviensi scribit: *Est ejus & liber Hymnorum & Mysteriorum alius.* Aliæ probationes videantur ibi.

25. Ex Liturgiis, quæ variis Apostolis attribuuntur, nulla videtur genuina præter ipsam Liturgiam Jacobi, quæ genuinus ejusdem Apostoli factus est: attamen successu temporis augmenta varia accepit.

Imprimis, quod Liturgiam sub nomine S. Petri sæculo superiore, à Cardinali Sirleto græcè & latine ex MS. Codice editam, atque à Guillelmo Lindano notis illustratam attingit, eam evidentibus argumentis supposititiam, atque ab aliquo ejusdem sæculi Sacerdote Italo Græco constatam probat Bona L. mox cit. §. 1. Liturgiæ vero sub nomine Matthæi & Marci Evangelistarum profantes §. 2. dubiæ fidei vocat. De prima enim altissimum ubique silentium esse asserit, posteriorem vero commemorari & veluti Pseudepigrapham à sæculo XII. Scriptorum Balsamone resp. 1. ad Marcum Patriarcham, & ad Can. 32. Concilii Trollani rejici ait. Quod vero Liturgiam S. Jacobi concernit, ejus genuinitatem ex perpetua Ecclesiæ Græcæ traditione, quæ illam

sem.

semper ut legitimam agnovit, adluit, addens: Consentiant Græcis Syri, qui teste Abrahamo Eschellenfi in notis ad Hebediesu de Scriporibus Chaldaicis pag. 135. asserunt, S. Jacobum primum omnium Liturgiam scripsisse, & ad ejus normam ceteras institutas fuisse, in Ecclesiis Orientalibus nimirum; nam Ecclesiæ Romanæ Liturgiam, seu Ritus celebrandi Missæ Sacrificium, traditos fuisse à S. Petro, atque cum suis augmentis in ea conservatos, & in alias Ecclesias Occidentis derivatos alibi, probat idem Cardinalis. Alia ejusdem argumenta, sicut & solutiones cuniculorum ab heterodoxis contra hanc Liturgiam structorum, vide ibi. Qui etiam ibidem ultro fatetur eidem à Recentioribus nonnulla addita fuisse, ut in similibus fieri solet; sed propterea nullatenus rejiciendam ceu spuriam.

26. Liturgiæ Apostolorum Discipulorum, Clementis ac Dionysii nomine inscriptæ, subleste fidei sunt.

Quantum ad Missam S. Clementis illa habetur descripta in Constitutionibus Apostolicis per Clementem editis, quas, quamvis Cardinalis Bona censeat tantum interpolatas, nos tamen lib. 1. tit. 2. cap. 2. §. 2. cum aliis probavimus & Apostolis & Clementi fuisse suppositas. Eas tamen Sæculo IV. vel etiam III. editas Viris doctissimis non negamus, & consequenter fatemur, Missam Clementis ejusque usum esse antiquissimum in Ecclesiis Orientalibus. Quantum vero ad Liturgiam à Dionysio traditam Eccl. Hierarch. cap. 3. quamvis eam Apostolicam plerique existimant, ejus tamen authenticæ unice dependet à genuitate ejusdem Sancti operum. Novimus autem quantis difficultatibus moderno Sæculo laborent dicti libri, & quam ponderosa illorum sint argumenta, quæ eorum Authorem ad Sæculum quartum protrahunt, cum prima illorum mentio primo fiat circa medium Sæculi VI.

27. Ex his Liturgiis Græci in Oriente præcipue usi sunt illa S. Jacobi Apostoli usque ad tempora S. Basilii M. seu circa An. 370. ubi sanctus ille Episcopus suam illam composuit, quam Græci susceperunt.

Hanc Liturgiam commendat Proclus in opusculo de traditione divini Missæ, Trullana Synodus Can. 32. Leonius lib. 3. adv. Nestorium, & alii Patres Græci quam plurimi. Causam vero, quæ motus est Basilii ad novum offerendi Sacrificii ordinem componendum, hanc tradit Proclus, quia Missam à Jacobo editam, fidei fervore deficiente, homines terrenis negotiis immergi nimia prolixitatis accusabant: quare salubri usus consilio eam in compendium redegit. Et quamquam Orientales ea Liturgia usi fuerint, nullum tamen hæcenus ejus exemplar repertum est, quod non mutilum, aut interpolatum sit, uti affirmat Goarius, qui in Euchologio Græcorum varia ejus profert exempla. Hinc quam certum a iquam Liturgiam à Basilio conscriptam esse, tam incertum est, quid nunc præcise ipsius sit in iis, quæ exstant sub ejus nomine, Liturgiis. Ejus diversitatis rationem reddit Scialach: quod sicut Latini & Græci Antistes in suis Liturgiis, quas ab Apostolis acceperunt, multa vel addiderunt, vel immutarunt; idem etiam ab Alexandrinis & Ægyptiis par est credere pro temporum opportunitate factum. Nemo se continuit intra terminos à majoribus constitutos, sed quisque addidit, quæ sibi aptiora visa sunt ad excitandam in se & in aliis pietatem. Porro Missa S. Basilii certis dumtaxat diebus utuntur Græci, in Dominicis scilicet sanctæ, & magnæ Quadragesimæ, dempta Dominica Palmarum, in sancta & magna Feria V. in magno Sabbato, in Vigilia Nativitatis Christi, & Epiphaniæ, & in die festo ipsius S. Patris Basilii.

28. Eadem, qua S. Basilii, ratione per-

peritus S. Chrysostronus novæ Liturgiæ componendæ manum admovit ad finem Sæculi IV.

Id tellatur idem Proclus ejusdem S. Patris discipulus, & in Throno Constantinopolitano Successor in eodem Opusculo. Hanc Liturgiam edidit in suo Euchologio Goarius, & cum plurimis tam impressis, quam MSS. exemplaribus consulti, discussit, & notis illustravit adeo copiose & erudite, ut nihil ejus diligentia addi possit, inquit Bona. Excerptit quædam Chrysostronus ex Basiliana, & in suam transtulit; plura deinde ab aliis addita, & pro cuiusque nutu inserta sunt, unde maxima exemplarium varietas emanavit. Et hinc ejus eadem ratio, quæ Basilianæ. Vide Salam hic in commentario, ubi ea, quibus Heterodoxi hanc Liturgiam Chrysostrono eripere conantur, exussulat; & quidem facile; cum pro ea testimonium ejusdem S. Patris discipuli, & perpetuam traditionem Græcorum habeamus, quamvis interpolatam, minori tamen ex parte, non negemus cum Goario, qui etiam videri potest. Ea Liturgia utuntur Græci reliquo anni tempore.

29. Græcorum Liturgiis, Ritibusque in Sacrificio Missæ ab iis præscriptis, utuntur aliæ Nationes quam plurimæ tum in Asia, tum in Africa, ac Europa; in suo tamen quilibet idiomate.

Inter has primo loco veniunt Moscovitæ Schismatici, à Græcis circa Sæculum X. probabilis ad fidem conversi. 2. Christiani Tartari circa Tauricam Cherfonesum, Circassi, & quædam Ponticæ Nationes: itemque Servia, Myfia, Bosnia, Bulgaria, Russiæ minor Regi Poloniæ subiecta, Volhinia, Podolia, & pars quædam Lithuanicæ. Colchi item & Iberi, nunc Georgiani dicti, inter mare Caspium & Pontum Euxinum siti; Albani item Europæi ad Ionicum mare; Melchitæ denique, quorum etiam lingua sit Arabica, Græco nihilominus idiomate & ritu celebrant.

Tom. II.

30. Proprias vero Liturgias habent aliæ Nationes cum Græcis Schismaticis in religione non communicantes.

Inter hos veniunt Nestoriani & Jacobitæ per Syriam, Assyriam, Persidem, & Indiam, aliasque finitimas Asiæ Regiones ingenti numero disseminati, qui proprias habent Liturgias sermone Chaldaico, non tamen multum à Græcis discrepantes. Nestoriani sequuntur Nestorium, Jacobitæ Dioscorum & Eutichen. Alii sunt Jacobitæ Ægyptii, quos Cophtos nominamus, quibus peculiaris est Liturgia lingua Coptica conscripta, crediturque esse Liturgia Græca corrupta. Eisdem similes habent Æthiopes seu Abyssini lingua Æthiopica, quæ tamen ab Arabica differt; in ea habentur 10. Liturgiæ, quarum ultima inscribitur S. Dioscori Patriarchæ Alexandrini, impii scilicet illius, qui in Concilio Chalcedonensi damnatus fuit, quem Æthiopes illius erroribus imbuti ut sanctum colunt. Armeni, ab Ecclesia Romana miserando Schismate adhuc sejuncti, specialem habent Liturgiam proprio idiomate conscriptam, quæ tamen Græcicam Riturum in plerisque imitatur, licet præter omnium Orientalium morem in azymis celebrent, & à Græcis acerbè dissideant. Armeni, Catholici Latinos Ritus susceperunt, sed in iis patria lingua utuntur. Priorum Armenorum Ritus sequitur Albania inter Iberiam & mare Caspium sita. Maronitæ sive Montis Libani incolæ Sæculo XII. ad fidem Catholicam à Monothelismo conversi, atque in ea constantissime perseverantes, Liturgiam particularem habent, eamque prolixam, in qua Gabriel Sionita eadem fere contineri ait, quæ in Missa Latina, diversè tamen ordine, cæremoniisque; cum Græcis enim in quibusdam consuetudinibus communicant, in Azymis consecrant cum Armenis, atque inter Missarum solemniam quosdam S. Ephrem hymnos valde elegantes concinunt. Qui plura de

Orientalium Liturgiis scire desiderat, consulat Cardinalem Bona, qui hic §. 9. ex Abrahamo Eschelleni supra 50. Orientalium Liturgiis recenset Apostolis, & primaræ Ecclesiæ Patribus adscriptas. Recte autem ait Cardinalis Bona §. præced. Apparet autem hic consensus & uniformitas, ac velut ex diversis vocibus consonantia, siue discors concordia in omnibus Liturgiis: & inde palam sit, ordinem Sacrificii ab Apostolis traditum esse, & in omnem terram diffusum. Quamvis enim differant diversarum gentium Liturgiæ in singularum partium collocacone, & in verbis, quibus orationes capiuntur; iisdem nihilominus membris coalescunt, quæ sunt ante omnia peccatorum confessio, tum introitus, siue quoddam quasi proœmium, deinde Psalmi ac lectiones sacre Scripturæ, & potissimum Evangelii, Symboli recitatio, lectio manuum, commemoratio & invocatio Sanctorum, preces pro omnibus vivis & defunctis, gratiarum actio, ac benedictio: præter ea, quæ essentialia sunt, oblationem scilicet, consecrationem, & communionem. Porro hæc constans & perpetua omnium Gentium conspiratio nonnisi à Spiritu S. esse potest, cuius influxu totum Corpus Ecclesiæ (Catholicæ nimirum) in pace & unitate fovetur, & conservatur. Et ex qua, sicut & ex Hæreticorum & Schismaticorum in hoc puncto cum eadem Ecclesia Catholica perpetuo consensu, Missæ Sacrificium à Christo institutum, ab Apostolis traditum contra Dominos Protestantés peremptorie omnino probatur.

31. A Græcis Liturgiis ad illas Latinorum recto ordine procedimus, inter quas principem locum dignitate, universalitate, ac antiquitate sibi vendicat Liturgia Romana.

Dignitate quidem, quia à B. Petro Apostolorum Principe Romanis tradita est, ut probat Walfridus Abbas lib. de Rebus Eccl. c. 22. ac confirmari potest

ex S. Isidoro, & immemorabili Ecclesiæ traditione, legendusque venit Innocentius I. l. supra à nobis N. 21. citatus cum iis, quæ diximus de ritibus in celebrandis Sacris Mysteriis ab Apostolis institutis N. 24. Infra autem agendo succinctè de patribus Missæ, à Successoribus S. Petri preces & cæremonias fuisse additas ostenditur; ita enim rerum omnium fert conditio, ut initium suum habeant, sequatur incrementum, omnibus demum numeris absolvantur. Dici autem vere potest de hac Liturgia ab universo Orbe quoad rem & substantiam esse susceptam, & ita intelligendus venit Isidorus lib. 1. de Eccl. Officiis; omnesque Ecclesias Occidentales Missa Romana nunc uti, Mediolanensi excepta, etsi quædam Ecclesiæ tum Sæculares, tum Regulares propria Missalia habeant, ut vult Bona hic cap. 7. §. 5. quia omnes cum Romanis conveniunt in forma & dispositione Missæ; reliquæ vero minutz diversitates nec ritus diversitatem inducunt, nec ritum peculiarem constituunt. Cum Romano vero Missæ Ordine Ecclesiam Africanam, à Petri Apostoli Discipulo Marco fundatam ac propagatam, arctam semper servasse connexionem, clarè patet ex S. Augustino Ep. 59. ad Paulinum, aut *Vittorinum* potius q. 5. utpote ex quo evidentissime colligitur talem ejus vero fuisse Ordinem Missæ, qualis nunc permanet in Ecclesia Romana, quæ cum Africana tunc conteseravit, ut loquitur Tertullianus de præscrip. cap. 36. nam primo præmittuntur preces usque ad Canonem; sequitur Canon, quem nomine *Orationis* intelligit Augustinus, in cuius fine oratio Dominica recitatur: tum meminit benedictionis Episcopalis, quæ olim communioni præmitti solebat. Demum post communionem gratiarum actione Missarum solemnità terminantur.

32. Quamvis autem nullus dubitet Liturgiam Romanam, seu Ordinem Missæ Romanæ traditione in Ecclesia Romana

seu

seu Latina esse antiquissimum omnium aliorum similium Ordinum, utpote à S. Petro Romæ Cathedram figente traditum; si tamen Ritualia edita à doctissimis Viris modernorum Sæculorum spectemus, Liturgia Mediolanensis, seu potius *Codex Liturgicus* ejusdem tempore præcedit Liturgiis, seu Sacramentaria Romana.

In Liturgiis enim Romanis primo loco occurrit Sacramentarium Leonianum, in editione novissima Liturgiæ Romanæ Veteris Ludovici Antonii Muratorii, Venetiis de An. 1748. à S. Leone Papa I. ut ipsi videtur, editum. Vixit autem S. Leo Papa I. Sæculi V. medio. Secundo loco Sacramentarium Gelasianum à S. Gelasio I., uti eidem videtur, concinnatum. Vixit vero Gelasius Sæculi V. fine. Tertio loco Sacramentarium Gregorianum à S. Gregorio I. Papa compositum, qui obiit Sæculi VII. initio. Quarto loco Ordo Romanus I. qui, iudicio Mabillonii, cuius admonitionem Muratorius eidem in citata editione præfigit, Gregorii ætatem sapit. Quinto denique Ordo Romanus II., de quo sequentem apud Muratorium admonitionem præmittit Mabillonius: *Qui hic sequitur Ordo Romanus, primo loco editus est à Cassandro & Hittorio. Onuphrius Panvinus existimat, eum esse Ordinem Gelasianum, qui à Gregorio M. fuerit emendatus. Attamen Ordo præmissus plura continere videtur antiquioris ritus. Quod vero attinet ad Missæ Ambrosianæ institutionem, inquit Cardinalis Bona lib. cit. c. 10. §. 1. Walfridus Strabo eam ante annos octingentos Ambrosio adscribit lib. de Rebus Eccl. c. 22. his verbis: Ambrosius Mediolanensis Episcopus tam Missæ, quam cæterorum dispositionem Officiorum suæ Ecclesiæ & aliis Liguribus ordinavit. Quæ & usque hodie in Mediolanensi tenentur Ecclesia. Strabonem autem suffragatur illius Ecclesiæ & totius Italiæ traditio, à qua sine evidenti ratione recedendum non est. Ambrosius*

ergo, qui vixit ad finem Sæculi IV. in edendo Liturgiam à Romana magnopere diversam, ut cum Cardinale Bona omnes notant, & res ipsa loquitur, tempore præcessit omnes enumeratos Pontifices; at horum Liturgiæ, Ordinem Missæ à Beato Petro traditum, præcibus solum cæremoniisque quibusdam augentes in rei veritate Ambrosiana Liturgia, sunt antiquiores: id quod intendit propositio, ex cuius tenore etiam intelliget Lector, Liturgiam seu Ritum incuranti Sacrificii prius ab eodem beatissimo Apostolo fuisse traditos Antiochenis, apud quos prius ad tempus sedit, quam Romanis juxta dixit N. 24. h. t.

33. Præter Liturgiam Ambrosianam, à Romana diversam, celebris in Ecclesia Latina Liturgia seu Missa Mozarabica habetur, quæ & Gothica dicitur.

De ea sic habet Cardinalis Bona: Officium divinum, quo olim Hispania & vicinæ Gentes utebantur, Gothicum, & Mozarabicum dictum est. Gothicum, quia originem habuit eo tempore, quo Reges Gothi ibidem dominabantur: Mozarabicum vero, quia cum Arabes Hispaniam pene omnem occupasset, Christiani Mixtarabes, & corrupto vocabulo Mozarabes, id est, mixti cum Arabibus dicti sunt. A quibus, & quo tempore hoc Officium institutum fuerit incertum asserit, atque opinioni Baronii ad An. 633. id Isidoro Hispanensi tribuenti, graves apponit conjecturas, quæ altiore ejusdem Epocham suadent. Muratorius opere mox citato in præfatione ad hanc Liturgiam, quam ibi ad longam refert, fere persusum habet, eadem usas fuisse Galliarum Ecclesias, antequam Romanos ritus suscipere, inquit: Lectorem ad prædicti Cardinalis (Bonæ) librum remittimus, hoc præterea adnotando, hanc ejus asserptionem Concilio Toletano IV. habito An. 633. comprobari. Siquidem ibi Can. 12. 13. & 14. sicut textus loquitur, eundem ritum per Hispaniam æque atque

Galliam viguisse monstratur. Textum dixi, nec enim me later ad marginalem oram Conciliorum editores *Galliam pro Gallia* reposuisse. Fateor Eminentissimum Cardinalem L. à Muratorio citato, videlicet lib. 1. Rerum Liturg. c. 11. §. 6. in hac sententia esse; ait enim: Ceterum non absurdum neque incredibile esse hanc sententiam de utriusque Missæ Gallicanæ & Hispanicæ similitudine, præter ea, quæ dicta sunt, alia etiam persuadent, &c. sed illud annoto in re adiphora, eundem Cardinalem in editione mox citata cap. præcedenti §. 1. Canonem 7. Conc. Toletani IV. referre sequentibus: *Per omnem Hispaniam & Galliam unum & eundem modum servari in Missarum solemnitatibus*; in cujus tamen textu apud Coletum in ultima Collectione omnium Conciliorum tom. 6. col. 1450. loco *Gallicie*, habetur *Gallie*; in margine vero *Gallicie*, ut præterit Muratorius de Canone 12. 13. & 14. in quorum primo ibidem col. 1455. nec *Gallia*, neque *Gallicia* occurrit; in secundo vero de informitate precum & hymnorum Hispaniæ, in textu habetur *Gallie* (in margine *Gallicie*); in tertio iterum de Missæ uniformitate præfato modo agitur. Sed demum Typographorum fata hic non intercurrere: minutia hæc Viris tantis nihil offit. Ceterum Doctissimus Robertus Sala ad præfens caput 11. Eminentissimi Cardinalis hoc monitum præmittit: Totum hoc Caput, &c. Adhuc viget hic ritus, & servatur Toleti in quinque Parochiis, & in Cathedrali Ecclesia in Sacello Cardinalis Francisci Ximenes Archiepiscopi Toletani, itemque Salmanticæ statutis diebus in Sacello Doctoris Talabricensis, quod est in Claustro Majoris Ecclesie. Discrepat fere in omnibus ab aliarum Ecclesiarum ritibus. Pro quo ad præfens institutum notandum, Mozarabicum ritum, hæreticorum fraude depravatum, desisse tandem, Romanis ritibus subrogatis. A Francisco vero Xi-

menio famoso illo, piissimo, ac eruditissimo Cardinali expurgatum, ac restitutum fuisse, atque exinde præfato modo in Hispania observatum. De quo videatur præfatum caput 11. Cardinalis Bonæ cum Commentariis Sala.

34. Muratorius in prælaudato opere, præter Liturgias Latinas hucusque enumeratas, refert Missale Francorum, ac Missale vetus Gallicanum.

De hoc posteriori, inquit Cardinalis Bona cap. 12. §. 1. Implicatum hæere me fateor in hac disquisitione, in qua suscepti operis ratio exigat, ut de Missa ante Pipinum & Carolum M. in Galliis usitata ejusque ritibus agam: cum enim tot sæculorum decursu eorum memoria interierit, nemo non videt, quam difficile futurum sit è rudibus antiquitatis veluti è tumulis sepultos erui, & ad lucem revocare. Nobis sufficit hic advertere, utramque Missam servare characteres innocuos pro Ecclesia Catholica in superioribus datos. Qui hæc Missalia ad longum adire voluerit, adeat Muratorius; qui vero commentationes eorum curiosus investigare, is consulat Cardinalem Bona cum suo Commentatore loco citato.

§. V.

De variis Missarum Generibus.

35. **P**Lura Missarum genera, sicut & varios ritus supra recensitos olim fuisse, atque etiam nunc esse, manifestum est, inquit Cardinalis Bona c. 13. sunt enim Missæ solemnes, & quotidianæ, publicæ & privatæ, legitime & solitarie, generales & peculiare, de tempore & de Sanctis, feriales & votivæ, pro vivis & defunctis. Est & Missa Præsanctificatorum, & alia, quam fecam vocant, pergit idem. Nos ex eodem Eminentissimo Cardinali ea excerptimus, quæ præfenti instituto subserviunt, de Missa Catechumenorum, seu potius de Catechumenis,

menis, ac Pœnitentibus Libro V. acturi juxta notam inferius dandam.

36. Missa itaque solemnis juxta eundem est, quam hodie Conventualem, Canonicam, Capitularem, Præcipuam, & Majorem vocamus: illa proprie dicitur, quæ cum cantu & solemnibus ceremoniarum apparatu, Ministris & Clero assistentibus, suorumque ordinum munia exercentibus, celebrari consuevit: cui pompæ addebant Antiqui frequentiam populi offerentis, & communicantis.

A Walfrido Strabone in fine cap. 22. Legitima nuncupatur, quod hæc potissimum Ecclesiastica Lege instituta & comprobata sit. Ab Amalario cap. 8. *Generalis* dicta est, quæ denominatione interterum utuntur antiqua Monachorum Ritualia, quia totus Cœtus ei solet interesse. Una igitur & eadem censei debet, quæ à quibusdam Solemnis, ab aliis Publica, Legitima, & Generalis nominatur.

37. Ipse tenor Missæ & Veteris Ecclesie praxis evincunt, ab initio sic Sacrificium principaliter institutum fuisse, ut publicæ ac solemniter fieret, Clero ac Populo adstante, offerente, ac communicante.

Propositionem suam Cardinalis probat ex eo, quod Sacerdos populum invitat ad orationem dicens: *Oramus*; & cum eundem salutatur, ait: *Dominus vobiscum*; tam moniti Fideles, ut corda erigant ad Deum, respondent: *Habemus ad Dominum*. Pro ceteris subserviunt Lectori ea, quæ titulo XXX. hujus libri diximus de oblationibus.

38. Hæc Missa Publica non est dicta à loco publico, quia olim in Cryptis, abditisque ac remotissimis locis agebatur, sed à Conventu populi circumstantis, offerentis, & communicantis.

Et in hoc sensu Gregorius M. Castorio Ariminesi Episcopo scribens lib. 4. Ep. 43. Missas publicas fieri in Monasterio vetat, ne, scilicet, in Servorum Dei secessibus occasio præbeatur popularibus

conventibus, & simpliciores ex hoc animas plerumque, quod absit, in scandalum trabat; frequentior quoque introitus mulieribus arceatur. Quam prohibitionem aliis in locis pluries iterat. Non tamen ex his inferitur, ut quidam peperam existimant, vetitum olim fuisse in Monasteriis Missam solemnem cum cantu & Ministrorum assistentia, contrarium enim monstrat Regula S. Benedicti. Et quanquam hæc disciplina perseveraverit usque ad tempora S. Bernardi, seu ad Sæculum XII. teste Philippo Abbate lib. de continentia Clericorum cap. 83. eandemque Lateranensem Concilium sub Calisto II. quin Innocentius III. ad eundem Scguli finem vel XIII. initium renovaverit; nemo tamen post exortos Scgulo XIII. Ordines Mendicantium, vitam contemplativo-activam seu mixtam profectum, iis cum aliis Monachis crimini ducet, quod Missas Publicas celebrent, seu Fidelium utriusque sexus frequentiam, eorumque communionem, & ubi incorporatas habent Parochias, etiam moderni usus oblationes admittant; alia enim est horum facies, quam veterum Monachorum, eaque illibata, uti demonstrat Titulus XXXI. hujus libri fuscè à nobis commentatus.

39. Missis Publicis opponuntur solitarie & privatæ, à Monachis in Cœnobiiis maxime olim fieri solitæ.

Solitarie teste Bona rectius & conformius ad praxim aliquando in Ecclesia usitata dicuntur illæ, quæ à solo Sacerdote, nemine presente & respondente, fiebant olim in Monasteriis; privatæ vero, quæ sine Diacono, & Subdiacono, & Cantoribus, uno tantum Ministrante celebrantur, sive aliqui Fideles illi intersint, sive nullus addit, sive solus Celebrans communicet, sive sint aliqui communicantes. Huic posteriori etiam *quodiana* nomen tributum fuit, quia singulis diebus celebrari consuevit, teste Gregorio M. lib. 4. dial. cap. 56. Pri-